

Dashboard Toekomstperspectief veehouderij Noord-Brabant

Opdrachtgever: Provincie Noord-Brabant

10-12-2017

Opdrachtgever: Provincie Noord-Brabant
Opdrachtnemer: ZLTO
Datum: 10 december 2017

Inhoud

Hoofdstuk 1 Inleiding	3
Hoofdstuk 2 Situatie afslagen in nul-situatie (2016).....	5
2.1 Situatie afslag EU-kwaliteitsmarkt	5
2.2 Situatie afslag 'Niche'	5
2.3. Situatie afslag 'Wereldmarkt'	6
2.4. Situatie afslag 'Stoppen'	6
2.5 Conclusie	7
Hoofdstuk 3 Definities en wijze analyseren verschillende afslagen	8
3.1 Definities afslagen.....	8
3.1.1. Definitie EU-kwaliteitsmarkt.....	8
3.1.2. Definitie wereldmarkt.....	10
3.1.3. Definitie niche	10
3.1.4. Definitie stoppen	11
3.2 Wijze analyseren actuele gegevens	11
Hoofdstuk 4 Ontwikkeling aantal ondernemingen binnen afslagen	13
4.1 Ontwikkeling aantal ondernemingen binnen afslag EU-kwaliteitsmarkt.....	13
4.2 Ontwikkeling aantal ondernemingen binnen afslag Niche.....	13
4.3 Ontwikkeling aantal ondernemingen binnen afslag 'Wereldmarkt'	14
4.4. Ontwikkeling aantal ondernemingen binnen afslag 'Stoppen'	14
Hoofdstuk 5 Achtergrondinformatie, kanttekeningen en vervolgonderzoek.....	15
5.1 Achtergrondinformatie en kanttekeningen	15
5.2. Vervolgonderzoek	15
Literatuurlijst	16
Bijlage 1 Concepten en aantal deelnemers.....	17
Bijlage 2. Aantal biologische bedrijven per sector	20
Bijlage 3 Historisch verloop aantal veehouderijbedrijven in niche.....	0
Bijlage 4 Procentueel historisch verloop veehouderijbedrijven in niche	0
Bijlage 5 Lijst Niche bedrijven	1
Bijlage 6 Aantal veehouderijbedrijven met activiteit verbreding	0
Bijlage 7. Verdeling aantal bedrijven over 4 afslagen	0
Bijlage 8 Aantal edelpelsdieren- en Paard&ponyhouderijen	1
Bijlage 9 Definiering CBS gegevens	2

Hoofdstuk 1 Inleiding

In april 2016 heeft de provincie Noord-Brabant de Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood 2016-2020 (UBA) vastgesteld. Eind 2017 wil de provincie een Effectrapportage (inclusief Nulmeting) vaststellen, die zicht moet bieden op de voortgang van de transitie Agrofood.

Daarvoor heeft Provincie Noord-Brabant samen met de partners een "Dashboard: Samen werken aan resultaat – Transitie in de Agrofoodsector" opgesteld.

Het Dashboard bevat een aantal "Blokjes" met indicatoren op basis waarvan Provincie Noord-Brabant en partners denken een goed beeld te kunnen geven over de voortgang van de Transitie Agrofood. Het Dashboard wordt gevuld met gegevens en/of informatie, om hierover in gesprek te kunnen gaan met partners. Dit vormt dan de input voor de op te stellen rapportage.

Daarbij is de weergave van het verschil tussen de Nulsituatie (2016) en de actuele situatie van belang. Of dit laatste inderdaad mogelijk/wenselijk is wordt per blok gezien.

Blokje 'Toekomstperspectief veehouderij'

Een van de "Blokjes" bevat het onderwerp "Toekomstperspectief Veehouderij". In het kader van het toekomstperspectief van de veehouderij wil de provincie Noord-Brabant ondernemers stimuleren tot het maken van een keuze voor de toekomst. Hiertoe heeft de provincie symbolisch een rotonde uitgewerkt met vier afslagen welke de keuzemogelijkheden voor een ondernemer weer geven. De afslagen betreffen: produceren voor 'EU-kwaliteitsmarkt', produceren voor de 'Wereldmarkt', produceren binnen een 'Niche' en 'Stoppen'.

Om de voortgang van het keuzeprocess te kunnen monitoren is in dit rapport een monitoringsysteem uitgewerkt. Het jaar 2016 vormt de nul-situatie voor de monitoring. Omdat de gegevens van 2017 nog niet beschikbaar zijn ten tijde van de oplevering van het rapport gaat het rapport enkel in op de situatie in het nuljaar; 2016. In de opzet van het monitoringsysteem zijn de grootste veehouderijsectoren opgenomen. Het betreft: melkvee-, rundvleesvee, kalver-, varkens-, pluimvee-, geiten- en schapenhouderij. Paardenhouderij en edelpelsdierenhouderij zijn buiten beschouwing gelaten omdat deze sectoren niet primair zijn bedoeld voor menselijke consumptie.

Figuur 1 Rotonde 'Toekomstperspectief veehouderij' (Bron: Provincie Noord-Brabant)

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 zijn de gegevens van de nul-situatie (2016) uitgewerkt. In hoofdstuk 3 zijn de definities van de verschillende afslagen uitgewerkt en wordt een uitleg gegeven over de wijze van analyseren van de gegevens. Omdat de gegevens van 2017 nog niet beschikbaar zijn wordt in

hoofdstuk 4 wanneer beschikbaar (dit geldt niet voor alle afslagen) informatie gegeven over de ontwikkeling in de jaren voor 2016. Hiermee ontstaat er inzicht in de ontwikkeling door de jaren heen. In hoofdstuk 5 worden achtergrondinformatie en kanttekeningen beschreven en een suggestie gedaan voor vervolgonderzoek. Dit geeft mede een verklaring over de gegevens.

Hoofdstuk 2 Situatie afslagen in nul-situatie (2016)

In 2016 waren in Brabant 5711 veehouderijen¹ actief. Dit onderzoek richt zich alleen op bedrijven die zich primair richten op productie voor menselijke consumptie. Om deze reden worden edelpelsdierenhouderijen en paardenhouderijen in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. In 2016 waren 63 edelpelsdierenhouderijen en 333 paardenhouderijen² actief in Noord-Brabant. Dit betekent dat 5325 veehouderijen in 2016 zich hebben gericht op productie voor menselijke consumptie. De melkveehouderij kunnen we volgens de benadering die we toepassen in dit dashboard niet indelen volgens een concept binnen de kwaliteitsmarkt. Zie voor meer informatie paragraaf 3.1.1. Om deze reden wordt het aantal melkveebedrijven naast de vier afslagen apart weer gegeven. In 2016 waren in Noord-Brabant 2.233 melkveehouderijen actief.

In dit hoofdstuk wordt het aantal bedrijven per afslag beschreven. Voor de juiste interpretatie van de gegevens is het van belang de in dit onderzoek gehanteerde definities behorende bij de verschillende afslagen in hoofdstuk 3 door te nemen.

2.1 Situatie afslag EU-kwaliteitsmarkt

Het aantal deelnemende ondernemingen in de provincie Noord-Brabant aan de verschillende concepten in 2017 is weer gegeven in bijlage 1. De conclusie is dat circa 772 bedrijven produceren binnen een concept. Helaas zijn niet alle organisaties achter concepten bereid transparantie te geven over het aantal leveranciers.

EU-Kwaliteitsmarkt: 772 bedrijven

2.2 Situatie afslag 'Niche'

Volgens het CBS zijn er in Brabant 150 veehouderijen die aan huisverkoop doen³. Er zijn 40 veehouderijen die aan verwerking van landbouwproducten doen³. In deze analyse wordt aangenomen dat alle bedrijven die volgens CBS aan verwerking landbouwproducten doen ook aan verkoop aan huis doen. 75% van deze bedrijven haalt minder dan 10% van de totale omzet van het bedrijf uit de verkoop aan huis en verwerking van landbouwproducten⁴.

In de praktijk heeft een deel van de veehouderijen een aparte juridische entiteit opgericht voor haar verbredingstak. Deze bedrijven worden niet als veehouderij met 'verwerking landbouwproducten' of 'huisverkoop' vermeld in CBS. Met de kennis uit de praktijk wordt er in dit onderzoek er van uit gegaan dat in totaal 200 veehouderijen produceren binnen de niche sector.

Niche : 200 bedrijven

---

¹ CBS. Zie bijlage 7.

² CBS-maatwerk. Zie bijlage 8.

³ CBS. Zie bijlage 3.

⁴ CBS. Zie bijlage 3.

Door middel van een kwalitatieve analyse op internet is een lijst samen gesteld met veehouderijbedrijven in Brabant die zich presenteren met verkoop aan huis en verwerking van landbouwproducten. In bijlage 5 is deze lijst weer gegeven. Deze lijst is niet compleet omdat deze minder bedrijven bevat dan het aantal bedrijven wat uit de kwantitatieve analyse van CBS gegevens komt.

Als aanvullende info is het aantal bedrijven met andere verbredingsactiviteiten dan 'verkoop aan huis' en 'verwerking van landbouwproducten' weer gegeven in bijlage 6.

2.3. Situatie afslag 'Wereldmarkt'

In 2016 produceerden 1680 bedrijven voor de wereldmarkt. De CBS gegevens die onder de berekening liggen zijn af te lezen in bijlage 7.

Wereldmarkt : 1680 bedrijven

Een deel van de 1680 bedrijven heeft bewust de keuze gemaakt om te produceren voor de wereldmarkt. Niet alle ondernemingen binnen het aantal bedrijven heeft bewust de keuze gemaakt voor de afslag 'Wereldmarkt'.

2.4. Situatie afslag 'Stoppen'

In 2016 zijn er volgens CBS 570 veehouderijen minder actief dan in 2015. Vanwege de wijziging van de benadering door CBS in de gegevens tussen 2015 en 2016 geeft dit een vertekend beeld ten opzichte van de werkelijkheid. De extrapolatie van het aantal bedrijven ten opzichte van voorgaande jaren geeft aan dat er waarschijnlijk circa 440 bedrijven gestopt zijn. In bijlage 7 zijn de getallen af te lezen die in de berekening zijn mee genomen en is inzichtelijk gemaakt hoe de extrapolatie is uitgevoerd.

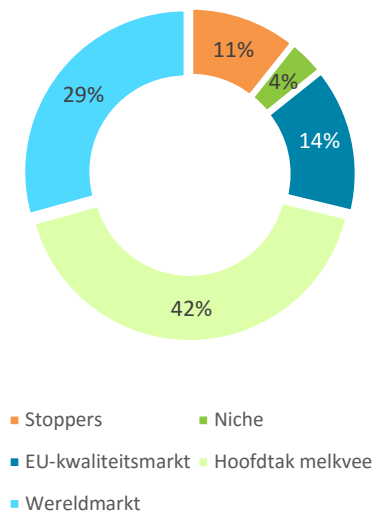
Stoppen : 440 bedrijven

2.5 Conclusie

De verdeling van het aantal veehouderijen over de vier afslagen is in de tabel in figuur 2 en in het cirkeldiagram in figuur 3 weer gegeven.

Conclusie	
Bedrijven Absoluut	
Bedrijven	2016
Rotonde-veehouderijen	5.325
melkveehouderijen	2.233
Stoppers	440
Niche	200
EU-kwaliteitsmarkt	772
Wereldmarkt	1.680

Figuur 2 Tabel 'Verdeling aantal veehouderijen over 4 afslagen op de rotonde in 2016'

Figuur 3 Cirkeldiagram 'Procentuele verdeling aantal veehouderijen over 4 afslagen op de rotonde in 2016'

Hoofdstuk 3 Definities en wijze analyseren verschillende afslagen

3.1 Definities afslagen

De vier afslagen 'EU-Kwaliteitsmarkt', 'Wereldmarkt', 'Niche' en 'Stoppen' worden hierna gedefinieerd. Het kwaliteitsniveau waar het bedrijf op produceert is bepalend en niet de bestemming van het product of de wijze van afzet omdat de veehouder dit niet altijd zelf bepaald. De definitie van een bedrijf binnen dit dashboard is dezelfde definitie als het CBS hanteert.

Definitie Bedrijf

Bedrijf wat landbouwproducten voor de markt voortbrengt, met hoofdvestiging in Nederland, en een economische omvang heeft $\geq$ 3000 euro SO (Standaard Opbrengst)

Bedrijven < 3000 euro SO zijn zeer klein, gedacht moet worden aan bijvoorbeeld slechts 1 melkkoe of 1 are paprika. (Bron: CBS)

3.1.1. Definitie EU-kwaliteitsmarkt

Een bedrijf wat kiest voor de afslag 'EU-Kwaliteitsmarkt' produceert voor de kwaliteitsmarkt.

De regels die gesteld zijn door de Nederlandse rijksoverheid om in Nederland te mogen produceren zijn hoger dan de productieregels in de wetgeving van de Europese Unie. Het concept IKB Nederland is een plus ten opzichte van de Nederlandse productieregels in de wetgeving. Binnen IKB stelt men eisen aan de Nederlandse productieomstandigheden. Dit betreft o.a. traceerbaarheid, voedselveiligheid, etc. Bijna alle veehouderijen in Nederland produceren onder IKB. Het betreft dus vrijwel de Nederlandse standaard.

Definitie IKB

IKB Nederland is een kwaliteitskeurmerk "van boeren, voor consumenten", wat garandeert dat het vlees op betrouwbare, oer-Nederlands en geborgde wijze wordt geproduceerd "van boeren, voor consumenten".

Consumenten welke IKB Nederland gecertificeerd vlees kopen hebben de garantie dat deze bedrijven op een onafhankelijke en onpartijdige manier worden gecontroleerd op de verschillende voorwaarden.

Veehouders welke gecertificeerd zijn voor het Oer Hollandse Keurmerk IKB Nederland kunnen aan hun afnemende partij en de consument garanderen dat het vlees van onder andere de varkens, runderen, geiten schapen of konijnen onder maatschappelijk geaccepteerde leefomstandigheden is geproduceerd. De voorwaarden zijn opgenomen in IKB Nederland reglementen waarbij per diersoort de voorwaarden zijn vastgelegd. (Bron: www.ikbnederland.nl)

Er zijn in de veehouderijketen meerdere concepten ontwikkeld die bovenop IKB aanvullende voorwaarden stellen. Een concept bevat een pakket aan voorwaarden waardoor men zich onderscheidt van de standaard productie (IKB-Nederland). Een concept is dynamisch. Het is mogelijk dat een concept zich verder ontwikkelt en de voorwaarden aangepast worden. In het kader van de Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij (BZV) analyseert WUR jaarlijks de inhoud van de verschillende concepten. De analyse van WUR is te vinden op de website van de BZV⁵.

⁵ Vanaf pagina 21: [http://www.brabant.nl/dossiers/dossiers-op-thema/platteland/agrofood-in-brabant/agrofood-wet-en-regelgeving/brabantse-zorgvuldigheidsscore-veehouderij-\(bzb\).aspx](http://www.brabant.nl/dossiers/dossiers-op-thema/platteland/agrofood-in-brabant/agrofood-wet-en-regelgeving/brabantse-zorgvuldigheidsscore-veehouderij-(bzb).aspx)

In het kader van dit dashboard beschouwen we de veehouders die binnen een concept produceren welke gericht is op een hoger kwaliteitsniveau van het product en wat een plus is bovenop IKB, als veehouders die produceren voor 'EU-Kwaliteitsmarkt'. De omvang van een concept zegt of het een niche is. Indien minder dan twee bedrijven binnen een bepaald concept produceren beschouwen wij het in het kader van dit dashboard als een niche.

Er heeft in het kader van de monitoring een inventarisatie plaats gevonden van concepten in de veehouderijketen in Nederland welke een plus zijn op IKB. Het betreft onder andere de volgende concepten:

Alle veehouderijsectoren

- Biologisch

Melkvee-, Rundvee-, varkens-, pluimvee- en schapenhouderij

- Pure Graze

Melkveehouderij

Binnen de melkveehouderij zijn er nauwelijks concepten. De zuivelketen kiest er voor om zonder concepten het kwaliteitsniveau te verhogen. Een concept wat bestaat is weidemelk. Echter, de zuivelorganisaties geven geen informatie vrij over hoeveel bedrijven in Noord-Brabant weidemelk produceren. Dit tezamen zorgt er voor dat we volgens de benadering die we toepassen in dit dashboard de melkveehouderij niet in kunnen delen volgens een concept binnen de kwaliteitsmarkt. Dit terwijl het productieniveau wel inzet op de kwaliteitsmarkt. Dit geeft een vertekend beeld in het dashboard.

Varkenshouderij

- Varken van morgen
- Milieukeur Varkens (momenteel 0 deelnemers vanwege introductie Beter Leven Keurmerk)
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Varkens Één ster
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Varkens Twee sterren
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Varkens Drie sterren
- Good Farming Star
- Keten Duurzaam Varkensvlees (KDV)
- Keten Duurzaam Varkensvlees+ (KDV+)
- Heihoef (voorheen Heydehoeve)
- Friear

Pluimveehouderij

- Milieukeur Leghennen
- Milieukeur vleeskuikens
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Leghennen Één ster
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Leghennen Twee sterren
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Leghennen Drie sterren
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskuikens Één ster
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskuikens Twee sterren
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskuikens Drie sterren
- IKB Ei Vrije uitloop
- Goed nest kip
- De nieuwe standaard kip (Jumbo)
- De nieuwe AH kip (Albert Heijn)
- De nieuwe Plus kip (Plus)

- Hollandse Beter Leven kip (Plus)
- Comfortkip
- Maiskip
- Gildehoen
- Hollands Scharrelhoen
- Polderhoen
- Kemper Landhoen
- Kip met pluimgarantie
- Rondeel
- Kipster

Vleesrundveehouderij

- Milieukeur vleesstieren
- Milieukeur zoogkoeien
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleesrunderen Één ster
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleesrunderen Twee sterren
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleesrunderen Drie sterren
- Robuust KDR

Vleeskalveren

- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskalveren Één ster
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskalveren Twee sterren
- Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskalveren Drie sterren
- Peter's Farm

Geitenhouderij

Geen concepten buiten biologisch

Schapenhouderij

Geen concepten buiten biologisch

De Maatlat Duurzame Veehouderij (MDV) wordt niet als concept mee genomen binnen deze analyse voor de afslag 'EU-Kwaliteitsmarkt'. MDV richt zich op het type stal en kan dus bij alle productiesegmenten voor komen. MDV heeft niet per se invloed op het kwaliteitsniveau van het product.

3.1.2. Definitie wereldmarkt

Binnen dit dashboard is de definitie voor de afslag 'Wereldmarkt' vastgesteld op een bedrijf wat niet produceert binnen de concepten voor de kwaliteitsmarkt en niet produceert binnen een niche markt. De producten voldoen aan de basiseisen volgens Nederlandse wetgeving, welke hoger zijn dan de wettelijke eisen op Europees niveau.

3.1.3. Definitie niche

Een bedrijf produceert in de niche markt wanneer het bedrijf (een deel van) het product zelf verwerkt en/of (een deel van) de afzet zelf organiseert in de eigen regio. De definities die in CBS worden gehanteerd zijn:

Definitie verkoop aan huis:

Directe verkoop van landbouwproducten (van eigen bedrijf en/of andere bedrijven) aan de consument of de detailhandel. Voorbeelden: verkoop langs de weg, op de markt, via internet, via

een eigen winkel, bezorging aan huis, directe leveringen aan (streek)winkels, horecagelegenheden en markten. Het gaat hier niet om het gezamenlijk afzetten aan groothandels of veilingen.

Definitie verwerking landbouwproducten:

Verwerking van een ruw landbouwproduct tot een ander nieuw product.

Nevenactiviteiten zoals een boerderijwinkel voor alleen verkoop van producten van derden, een boerderijcamping, zorg- en of recreatieve functie, etc. worden niet mee gerekend binnen de afslag 'niche' in dit dashboard. De biologische veehouderij wordt niet specifiek vanwege de biologische productiewijze onder niche gerekend. We beschouwen de biologische productiewijze in het kader van dit dashboard als een concept.

3.1.4. Definitie stoppen

Een bedrijf is gestopt als de activiteiten in het betreffende kalenderjaar dusdanig zijn afgenomen dat ze niet meer als bedrijfsmatige activiteiten beschouwd kunnen worden. De grens die hier voor gehanteerd wordt is over genomen uit de ondergrens bij het CBS. Deze ligt op 3000 euro SO (Standaard opbrengst).

Indien een onderneming haar agrarische activiteiten heeft beëindigd in het betreffende kalenderjaar en de stallen verhuurt dan wordt het bedrijf niet als actief bedrijf aangemerkt en valt het bedrijf binnen de afslag 'stoppen'.

3.2 Wijze analyseren actuele gegevens

Kwalitatief onderzoek

Voor de afslagen 'EU-kwaliteitsmarkt' en 'niche' is een kwalitatief onderzoek gedaan. Aan de hand van verschillende websites en contact met de organisaties van de concepten en bedrijven is het aantal bedrijven binnen deze afslagen inzichtelijk gemaakt. Voor de afslag 'EU-Kwaliteitsmarkt' is uitgegaan van gegevens uit september 2017 omdat gegevens uit 2016 niet beschikbaar waren bij alle concepten. Niet alle organisaties achter concepten zijn bereid transparantie te geven over het aantal leveranciers veelal vanwege concurrentieoverwegingen. Daarnaast is het niet mogelijk alle meervoudige deelnames aan concepten er uit te filteren. Ter illustratie: een pluimveehouderij die produceert binnen het concept 'Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming Vleeskuikens Één ster' kan ook aan een ander concept leveren. Deze overlap is erg moeilijk te achterhalen.

Kwantitatief onderzoek

Voor de afslagen 'Wereldmarkt', 'Niche' en 'Stoppen' is kwantitatief onderzoek gedaan binnen de website van CBS. Er wordt gebruik gemaakt van gegevens van CBS omdat dit een duurzame informatiestroom betreft. Hierbij worden de volgende NSO-typeringen gebruikt: 'graasdierbedrijven', 'hokdierbedrijven' en 'veeteeltcombinaties'. Voor de afslag 'Niche' worden de categorieën 'verwerken landbouwproducten' en 'verkoop landbouwproducten' mee genomen. Er is overwogen in dit onderzoek bedrijven die < 10% van hun omzet uit deze activiteiten halen uit te sluiten in de afslag niche zodat kleinere initiatieven zoals melktaps en eierautomaten niet meegenomen zouden worden. Echter, er is besloten om ook de ondernemingen binnen de categorie <10% mee te nemen binnen de afslag 'niche' omdat bij het grootste deel van bedrijven die eigen zuivel verwerken de omzet van zelf verwerken in de categorie < 10% ligt van de totale omzet⁶. Bij het uitsluiten van de categorie <10% zou een groot deel van de bedrijven die we in de praktijk beschouwen als niche-bedrijf uitgesloten worden. Dit vonden we onterecht. Dit geeft ook

---

⁶ CBS. Zie bijlage 3.

aan hoe klein de omzet uit een niche activiteit is bij de meeste bedrijven ten opzichte van de omzet uit de rest van het bedrijf.

In de analyse wordt aangenomen dat de bedrijven die aan verwerken landbouwproducten doen ook aan verkoop aan huis doen. In de praktijk heeft een deel van de veehouderijen een aparte juridische entiteit opgericht voor haar verbredingstak. Deze bedrijven worden niet als veehouderij met 'verwerking landbouwproducten' of 'verkoop aan huis' vermeld in CBS. Met de kennis uit de praktijk wordt er daarom in dit onderzoek een schatting gemaakt van dit aantal bedrijven. Deze worden opgeteld bij het aantal bedrijven wat uit de CBS-analyse komt.

Om het aantal stoppers in 2016 te bepalen is berekend hoeveel bedrijven in er in 2016 minder waren dan in 2015. Het CBS heeft van het jaar 2015 op 2016 een wijziging door gevoerd in de ondergrens voor de minimum grootte van een actief bedrijf⁷. Dit heeft tot gevolg dat er in 2016 fors minder bedrijven zijn volgens het CBS. In werkelijkheid komt dit omdat de definitie is aangepast. Dit geeft een vertekend beeld van de ontwikkeling van het aantal stoppende bedrijven. De gegevens zijn daarom geëxtrapoleerd aan de hand van voorgaande jaren. Het verschil in getallen met en zonder extrapolatie wordt weer gegeven in paragraaf 2.4. Het advies is om voor wat betreft de vervolgmonitoring in de nulmeting (2016) het geëxtrapoleerde getal op te nemen, en in de volgende jaren het cijfer uit het CBS over te nemen.

Het aantal bedrijven wat produceert binnen de afslag 'Wereldmarkt' is het restant van het totaal aantal veehouderijen binnen Brabant wat zich richt op menselijke consumptie minus de bedrijven die produceren binnen een concept ('EU-Kwaliteitsmarkt') en de Niche markt, het aantal bedrijven met melkveehouderij als hoofdtak en het aantal stoppende bedrijven.

---

⁷ Met ingang van 2016 wordt voor de afbakening van de Landbouwtelling gebruik gemaakt van informatie uit het Handelsregister. Inschrijving in het Handelsregister met een agrarische SBI (Standaard BedrijfsIndeling) is leidend bij de bepaling of er sprake is van een landbouwbedrijf. Met deze afbakening wordt zo nauw mogelijk aangesloten bij de statistische verordeningen van Eurostat en de (Nederlandse) implementatie van het begrip 'actieve landbouwer' uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) (Bron: CBS).

Hoofdstuk 4 Ontwikkeling aantal ondernemingen binnen afslagen

4.1 Ontwikkeling aantal ondernemingen binnen afslag EU-kwaliteitsmarkt

Historisch verloop

Het historisch verloop van het aantal deelnemers aan concepten is in dit onderzoek niet onderzocht. Dit is moeilijk te onderzoeken omdat de informatie niet bij alle concepten te achterhalen is en er ook verschillende concepten zijn gestopt of zijn opgevolgd door een ander concept. Om deze reden zijn er geen cijfers van het aantal deelnemers aan concepten in de afgelopen jaren verwerkt in bijlage 7.

In zijn algemeenheid kan gesteld worden dat het aantal deelnemende veehouders aan concepten toe is genomen afgelopen jaren. Ter illustratie: Een concept wat een duidelijke groei heeft gekend is het Beter Leven Keurmerk. Dit concept bestaat in het jaar 2017 tien jaar. Het aantal veehouders dat landelijk meedoet aan het Beter Leven-keurmerk is in vijf jaar tijd ruim verdubbeld. In 2012 produceerden 805 veehouders onder dit keurmerk, nu zijn dat er 1.651.⁸ Het aantal deelnemers in Noord-Brabant aan het concept biologisch kent slecht een kleine fluctuatie⁹. Het aantal deelnemers aan het concept biologisch in Noord-Brabant kan daarom als constant beschouwd worden. Een aantal concepten zijn verdwenen of hebben minder deelnemers gekregen door het ontstaan van andere concepten.

De huidige succesvolle concepten zijn met name gericht op dierenwelzijn en niet op milieu. Het blijkt in de praktijk lastig om de consument via concepten mee te laten betalen aan investeringen van ondernemingen om het effect op het milieu te verminderen.

Ontwikkeling in toekomst

Veel van de concepten zijn momenteel gericht op afzet binnen Nederland. Het is op dit moment onduidelijk hoe de afzet van de concepten in Nederland zich zal ontwikkelen de komende jaren. Een deel van de organisaties achter de concepten is bezig om de concepten ook in het buitenland af te kunnen gaan zetten. Als organisaties hier in slagen groeit het afzetvolume en zal naar verwachting het aantal deelnemers aan de concepten groeien. Hiermee zal het aantal ondernemers wat bewust kiest voor de afslag 'EU-kwaliteitsmarkt' toe nemen.

Een concept is dynamisch en kan haar voorwaarden aanpassen. Het aantal deelnemers aan concepten kan daarom ook afnemen wanneer een concept haar productie-eisen verhoogt en veehouders produceren binnen de hogere eisen niet zien zitten of niet haalbaar achten. Een deel van de ondernemingen die momenteel binnen de afslag 'EU-kwaliteitsmarkt' produceren zullen kiezen voor de afslag 'Stoppen' vanwege bijvoorbeeld leeftijd, financiële redenen of beleidsmaatregelen.

4.2 Ontwikkeling aantal ondernemingen binnen afslag Niche

Historisch verloop

Vanaf 2007 eindigde de neerwaartse lijn en bleef het aantal bedrijven binnen de afslag 'niche' redelijk stabiel. Tussen 2011 en 2013 steeg landelijk zelfs het aantal boerderijwinkels met 3,5%. In 2013 is de definitie van boerderijverkoop in het WUR-onderzoek aangescherpt. Verkoop via tussenschakels (bijvoorbeeld (web)winkels of pakket- en abonnement diensten), is niet meer meegenomen. Verder is te zien dat vooral in de periode 2007-2009 de omzet van de bedrijven juist sterk is toegenomen, wat door zet in de jaren daarna. Het aantal bedrijven wat doet aan verkoop aan huis en verwerking landbouwproducten is afgenomen na 2011. In bijlage 4 is een weergave te

⁸ <http://www.boerderij.nl/Pluimveehouderij/Nieuws/2017/10/Meer-dan-verdubbeling-Beter-Leven-boeren-200537E/>

⁹ Zie bijlage 2 van dit rapport.

zien van het procentueel verloop van het aantal bedrijven. De daling van het aantal bedrijven in CBS heeft een aantal oorzaken:

1. De afname van het aantal veehouderijbedrijven in het algemeen. Een deel van de bedrijven die gestopt zijn had een niche-tak binnen het bedrijf.
2. De ontwikkeling van de laatste jaren laat meer het beeld zien van concentratie van verkooppunten, opschaling van bestaande verkooppunten en afzet via andere afzetkanalen (bijv. streekpakketten of andere manieren van ketenvorming). Daarnaast neemt het online bestellen toe. Verder is het nog wel zo dat meer dan 80% van de totaalomzet bij direct verkoop komt vanuit boerderijwinkels. Een deel van de ondernemers met een kleine niche tak kiest er voor om de niche-tak te beëindigen omdat de inkomsten niet opwegen tegen de investering.
3. Bij professionalisering van de niche-tak kiezen bedrijven er soms voor de niche-tak onder te brengen in een aparte juridische entiteit. Als dit gebeurt wordt het bedrijf binnen het CBS niet meer weer gegeven als veehouderij welke actief is met 'verkoop aan huis' of 'verwerking landbouwproducten'.

Ontwikkeling in toekomst

Naar verwachting zal een deel van de bedrijven die actief zijn in een niche verder opschalen en professionaliseren. Hoe het aantal bedrijven wat deel neemt aan een niche zich verder gaat ontwikkelen is afhankelijk van meerdere factoren en daarom niet te voorspellen. Een deel van de ondernemingen die momenteel binnen de afslag 'Niche' produceren zullen de komende jaren kiezen voor de afslag 'Stoppen' vanwege bijvoorbeeld leeftijd, financiële redenen of beleidsmaatregelen.

4.3 Ontwikkeling aantal ondernemingen binnen afslag 'Wereldmarkt'

Historisch verloop

Doordat de historische gegevens van deelnemers aan de afslag 'EU-kwaliteitsmarkt' ontbreken is het niet mogelijk het aantal deelnemers aan de afslag 'Wereldmarkt' in voorgaande jaren in beeld te brengen. In bijlage 7 bestaan de cijfers in de kolom 'Wereldmarkt' in de jaren voor 2016 daarom uit bedrijven binnen de afslag 'EU-kwaliteitsmarkt' en 'Wereldmarkt'

Ontwikkeling in toekomst

Het is op dit moment onduidelijk hoe de ontwikkeling van het aantal ondernemingen binnen de afslag 'Wereldmarkt' zal verlopen. Als concepten er in slagen de afzet in het buitenland te verhogen zal een deel van de ondernemingen die nu binnen de afslag 'Wereldmarkt' produceren kiezen voor de afslag 'EU-kwaliteitsmarkt'. Een deel van de ondernemingen die momenteel binnen de afslag 'Wereldmarkt' produceren zullen de komende jaren kiezen voor de afslag 'Stoppen' vanwege bijvoorbeeld leeftijd, financiële redenen of beleidsmaatregelen.

4.4. Ontwikkeling aantal ondernemingen binnen afslag 'Stoppen'

Historisch verloop

Het overzicht van het aantal veehouderijen in Noord-Brabant de afgelopen jaren laat een dalende lijn zien. Het aantal stoppende bedrijven per jaar fluctueert. Er is geen duidelijke trend af te leiden uit het aantal stoppende bedrijven per jaar.

Ontwikkeling in toekomst

Naar verwachting zal het aantal bedrijven verder sterk afnemen vanwege bijvoorbeeld leeftijd, financiële redenen of beleidsmaatregelen.

Hoofdstuk 5 Achtergrondinformatie, kanttekeningen en vervolgonderzoek

5.1 Achtergrondinformatie en kanttekeningen

In het dashboard is het jaar 2016 bepaald als nul-situatie. Het is niet haalbaar gebleken om voor alle afslagen gegevens van 2016 te presenteren.

Niche

Gegevens van 2016 binnen Noord-Brabant zijn beschikbaar binnen CBS en zijn gebruikt.

Stoppen

Het aantal stoppende bedrijven in 2016 is berekend. De cijfers kunnen afwijken van de werkelijkheid omdat er vanwege een wijziging in de benadering van gegevens tussen 2015 en 2016 bij het CBS een extrapolatie plaats moest vinden van de cijfers tussen 2015 en 2016.

EU-Kwaliteitsmarkt

Voor wat betreft de concepten zijn niet bij alle concept-organisaties gegevens beschikbaar van 2016. Om deze reden is gekozen voor het weer geven van het aantal aangesloten veehouders in september 2017. Niet alle organisaties achter concepten zijn bereid gegevens aan te leveren of in de gelegenheid dit tijdig te doen. Voor de melkveehouderij is geen concept opgenomen in het dashboard. Sommige veehouders produceren binnen meerdere concepten. Dit zorgt voor een overlap. Aan concepten is gevraagd of er andere concepten zijn waar veehouders aan moeten voldoen om binnen het concept te mogen deelnemen. Als dit het geval is, is dit weer gegeven in de tabel in bijlage 1. Op deze wijze is meervoudige deelname van bedrijven aan concepten er zoveel mogelijk uit gefilterd. Om deze reden is er een verwachte afwijking ten opzichte van de werkelijkheid bij het genoemde aantal deelnemers aan de afslag 'EU-kwaliteitsmarkt'.

Wereldmarkt

Het aantal bedrijven wat produceert voor de wereldmarkt is een benadering en niet geheel nauwkeurig. Dit heeft te maken met de verwachte afwijking ten opzichte van de werkelijkheid bij de afslag 'EU-Kwaliteitsmarkt' en de verwachte afwijking bij de afslag 'stoppen'.

5.2. Vervolgonderzoek

Om een beeld te krijgen van de ontwikkeling van de verdeling van het aantal bedrijven over de verschillende afslagen in de toekomst is het belangrijk om jaarlijks een monitoring te doen op basis van dezelfde benadering van gegevens als in deze nulmeting (2016). De werkwijze in deze nulmeting is toegelicht in paragraaf 3.2. Daarnaast is de aanbeveling om te investeren in een verdieping van het onderzoek door per afslag de toegevoegde waarde per sector in omzet in beeld te brengen. Op deze wijze wordt ook zichtbaar wat de keuze voor een bepaalde afslag gemiddeld betekent voor een bedrijf in een bepaalde sector.

Literatuurlijst

Kwalitatief onderzoek

- www.boerderijzuivel.nl
- [http://www.brabant.nl/dossiers/dossiers-op-thema/platteland/agrofood-in-brabant/agrofood-wet-en-regelgeving/brabantse-zorgvuldigheidsscore-veehouderij-\(bzv\).aspx](http://www.brabant.nl/dossiers/dossiers-op-thema/platteland/agrofood-in-brabant/agrofood-wet-en-regelgeving/brabantse-zorgvuldigheidsscore-veehouderij-(bzv).aspx) (Vanaf pagina 21)
- www.cbs.nl
- www.ikbnederland.nl
- www.lekkersdichtbij.nl
- www.meatyourown.nl
- www.productenvandeboer.com
- www.regiovlees.nl

Kwantitatief onderzoek

CBS

- <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=81558NED&D1=14,16,18,20,22&D2=l&D3=15&D4=3-5&VW=T>
- <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80807NED&D1=a&D2=0,4-5,7&D3=0,15&D4=a&HDR=G1,G2,G3&STB=T&VW=T>
- <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80780NED&D1=419-576&D2=0,15&D3=a&HDR=G1,G2&STB=T&VW=T>
- <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80780NED&D1=419-576&D2=0,15&D3=a&HDR=G1,G2&STB=T&VW=T>
- <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80807NED&D1=a&D2=0,4-5,7&D3=0,15&D4=a&HDR=G1,G2,G3&STB=T&VW=T>
- CBS-maatwerk

Bijlage 1 Concepten en aantal deelnemers

Naam concept	Aantal aangesloten veehouderijbedrijven in Noord-Brabant	Concepten waar deelnemer aan moet voldoen	Bron
Meerdere sectoren			
Pure Graze	0		Pure Graze
Varkenshouderij			
Biologisch varkenshouderij	23		http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=81558NED&D1=14,16,18,20,22&D2=I&D3=15&D4=3-5&VW=T
Varken van morgen/ Global Gap Add-on	?	IKB, QS, Global Gap, Beter Leven Keurmerk Varken 1-ster en Global Gap Add-On	Niet van alle slachterijen cijfers ontvangen. Voor het berekenen van het totaal aantal deelnemers maakt het geen verschil omdat de deelnemers aan Varken van morgen allemaal deel nemen aan BLK één ster.
Milieukeur varkens	0		Milieukeur
Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Varkens Één ster	303	IKB	Stichting Beter Leven Keurmerk
Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Varkens Twee sterren	0	IKB	Stichting Beter Leven Keurmerk
Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Varkens Drie sterren	1	IKB en SKAL	Stichting Beter Leven Keurmerk
Good farming star	?	IKB en Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Varkens Één ster	Geen cijfers ontvangen. Voor het berekenen van het totaal aantal deelnemers aan concepten maakt het geen verschil omdat de deelnemers aan Good Farming Star allemaal deel nemen aan BLK één ster.
Keten Duurzaam Varkensvlees (KDV)	80	IKB	Stichting KDV
Keten Duurzaam Varkensvlees+ (KDV+)	40	IKB, Varken van morgen en Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Varkens	Stichting KDV
Heihoef (voorheen Heydehoeve)	6	IKB en Beter Leven keurmerk,	Heihoef
Frievar	2	IKB (een deel van de bedrijven produceert een	Frievar

Naam concept	Aantal aangesloten veehouderijbedrijven in Noord-Brabant	Concepten waar deelnemer aan moet voldoen	Bron
Pluimveehouderij			
Biologisch pluimveehouderij	14		http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=81558NED&D1=14,16,18,20,22&D2=l&D3=15&D4=3-5&VW=T
Milieukeur Leghennen	1	Deze specifieke stal is ook aangesloten bij Rondeel	Milieukeur
Milieukeur vleeskuikens	1		Milieukeur
Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Leghennen Één ster	6		Stichting Beter Leven Keurmerk
Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Leghennen Twee sterren	9		Stichting Beter Leven Keurmerk
Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Leghennen Drie sterren	1	SKAL	Stichting Beter Leven Keurmerk
Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskuikens Één ster	27		Stichting Beter Leven Keurmerk
Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskuikens Twee sterren	4		Stichting Beter Leven Keurmerk
Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskuikens Drie sterren	0	SKAL	Stichting Beter Leven Keurmerk
Rondeel	1	Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Leghennen drie sterren	Rondeel
IKB Ei Vrije uitloop	21		Avined
Goed Nest Kip	?		Aantal deelnemers geanonimiseerd mee genomen in het berekenen van het totaal aantal deelnemers aan concepten.
De nieuwe standaard kip (Jumbo)	17		Jumbo
De nieuwe AH kip	?		Geen cijfers ontvangen.
Nieuwe Plus kip	34		Plus
Hollandse Beter Leven Kip	22	Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskuikens Één ster	Plus
Gildehoen	1		Scheria
Hollands Scharrelhoen	0	Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Leghennen twee sterren. Betreft vrije uitloop	Scheria
Polderhoen	0	SKAL en Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Leghennen drie sterren	Scheria
Kip met pluimgarantie	?		Geen cijfers ontvangen.
Comfortkip	5		Van de Bor slachterijen
Maiskip	1		Van de Bor slachterijen
Kipster	0	SKAL en Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Leghennen drie sterren en Milieukeur	Kipster

Naam concept	Aantal aangesloten veehouderijbedrijven in Noord-Brabant	Concepten waar deelnemer aan moet voldoen	Bron
Vleesrundveehouderij			
Biologisch rundvee	46		http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=81558NED&D1=14,16,18,20,22&D2=I&D3=15&D4=3-5&VW=T
Milieukeur vleesstieren	0		Milieukeur
Milieukeur zoogkoeien	0		Milieukeur
Beter Leven Keurmerk, Dierenbescherming. Vleesrunderen Eén ster	0		Stichting Beter Leven Keurmerk
Beter Leven Keurmerk, Dierenbescherming. Vleesrunderen Twee sterren	45		Stichting Beter Leven Keurmerk
Beter Leven Keurmerk, Dierenbescherming. Vleesrunderen Drie sterren	0	SKAL	Stichting Beter Leven Keurmerk
Robuust KDR	16		Robuust KDR
Vleeskalveren			
Beter Leven Keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskalveren Eén ster	61		Stichting Beter Leven Keurmerk
Beter Leven Keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskalveren Twee sterren	0		Stichting Beter Leven Keurmerk
Beter Leven Keurmerk, Dierenbescherming. Vleeskalveren Drie sterren	0	SKAL	Stichting Beter Leven Keurmerk
Peter's Farm	5	Beter Leven Keurmerk, Dierenbescherming.	Van Drie Group
Geiten			
Biologisch geiten	8		http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=81558NED&D1=14,16,18,20,22&D2=I&D3=15&D4=3-5&VW=T
Schapen			
Biologisch schapen	6		http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=81558NED&D1=14,16,18,20,22&D2=I&D3=15&D4=3-5&VW=T
Aantal unieke bedrijven (minus dubbellingen)	772		Dit betreft het totale aantal bedrijven minus de deelnemers in concepten die aantoonbaar binnen een ander concept vallen. Bijvoorbeeld: 1. Deelnemers Beter Leven Keurmerk 3 sterren nemen ook deel aan concept biologisch. 2. Deelnemers Varken van Morgen nemen ook deel aan Beter Leven Keurmerk 1 ster. 3. Rondeel neemt ook deel aan Beter Leven keurmerk, Dierenbescherming. Leghennen drie sterren

Bijlage 2. Aantal biologische bedrijven per sector

		Regio's	Noord-Brabant (PV)		
		Landbouwmethode	Biologische landbouw		
Onderwerpen		Perioden	2014	2015	2016*
Rundvee	Aantal bedrijven	<i>aantal</i>	44	44	46
Schapen	Aantal bedrijven		5	7	6
Geiten	Aantal bedrijven		12	10	8
Varkens	Aantal bedrijven		22	21	23
Kippen	Aantal bedrijven		15	15	14

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen 5-10-2017

Figuur 4 Aantal biologische veehouderijen per sector in Noord-Brabant¹⁰

10

<http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=81558NED&D1=14,16,18,20,22&D2=I&D3=15&D4=3-5&VW=T>

Bijlage 3 Historisch verloop aantal veehouderijbedrijven in niche

MFL Noord-Brabant (NSO: Graasdieren,
hokdieren of veeteeltcombinaties)

Absoluut

Item	1998	1999	2003	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2013	2016
Totaal aantal landbouwbedrijven	11.576	11.192	9.347	9.078	8.536	8.325	8.078	7.884	7.528	7.081	5.711
Verkoop aan huis	203	198	283	282	159	150	135	180	186	177	150
Verwerking landbouwproducten	49	61	76	70	50	49	39	51	59	56	40
Opbrengst minder dan 10%	0	0	0	0	0	52	59	64	65	75	76
Opbrengst 10 - 50 %	0	0	0	0	0	35	30	27	24	17	20
Opbrengst meer dan 50%	0	0	0	0	0	13	11	9	11	8	5
Gemiddeld opbrengst aandeel (%)						23	17	15	15	11	9

¹¹ <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80807NED&D1=a&D2=0,4-5,7&D3=0,15&D4=a&HDR=G1,G2,G3&STB=T&VW=T>

Bijlage 4 Procentueel historisch verloop veehouderijbedrijven in niche

MFL Noord-Brabant
(NSO: Graasdieren,
hokdieren of
veeteeltcombinaties)

% Verloop
(1998=100%)

2008=100%

2010=100%

Item	1998	1999	2003	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2013	2016
Landbouwbedrijven	100,00	96,68	80,74	78,42	73,74	71,92	69,78	68,11	65,03	61,17	49,33
Verkoop	100,00	97,54	139,41	138,92	78,33	73,89	66,50	88,67	91,63	87,19	73,89
Verwerking	100,00	124,49	155,10	142,86	102,04	100,00	79,59	104,08	120,41	114,29	81,63
Opbr. 0 - 10%						100,00	113,38	122,29	124,84	143,31	144,59
Opbr. 10 - 50 %						100,00	86,54	77,88	69,23	50,00	56,73
Opbr. 50 - 100%						100,00	82,05	69,23	82,05	58,97	35,90
Gemiddeld opbr.						100,00	74,67	65,23	66,76	48,10	41,29

Bijlage 5 Lijst Niche bedrijven

In deze bijlage wordt een overzicht weer gegeven van **voorbeelden** van veehouderijbedrijven in Noord-Brabant waar 'verwerking landbouwproducten' en/of 'verkoop landbouwproducten aan huis' plaats vindt.

Varkenshouderij				
Varkensvlees				
Naam	Straat+huisnr	postcode	Woonplaats	Andere sectoren op bedrijf
Beekdalvarkensvlees	Heijbeeksestraat 3a	4709 PD	Nispen	
Blije big	Bokt 12b	5633 BG	Eindhoven	
Boer Bas	Bernhardstraat 23	4715 PX	Rucphen	
Boerderij de Rashoeve	Oude Heijningsedijk 133	4784 RD	Heijningen	
De Beukentuin	Ingenieur Mettropweg 3	5528 NV	Hoogeloon	
De Moerderij Scharrelvarkens	Middelstraat 64	5176 NK	De Moer	
De Voorste Hoeve	Kleine voort 7	5081 XG	Hilvarenbeek	
Den Elshorst	Esbeekseweg 4	5087 TG	Baarschot	
Elfrahoeve	Nieuwmoerseweg 21	4885 KJ	Achtmaal	
Herberg Buitenman	Buitenman 2	5094 EJ	Lage Mierde	Rundvlees en eieren
Hoeve het Laag	Bredaseweg 38	4891 SJ	Rijsbergen	Rundvlees
Knoerishoeve	Oudedijk 129	5409 TJ	Odiliapeel	
Natuurpoort de Peel	Leegveld 8a	5753 SG	Deurne	
Nobel vlees	Rietvenseweg 10	5427 LR	Boekel	
Oh so good	Groenedijk 5	4651 VS	Steenbergen (Welberg)	Pluimvee- en lamsvlees
Op t erf	Aabrugstraat 4a	5473 GG	Heeswijk-Dinther	
Savelkous vers vlees boerderij	Hustenweg 8	5236 BC	s-Hertogenbosch	
Sengersbroek	Sengersbroekweg 7	5725 TK	Heusden Asten	
Slachterij Havermans	Scheerbierstraat 3a	4845 PL	Wagenberg	Rundvlees
Stadsboerderij de Kleine Kievit	Balsedreef 21	4623 RD	Bergen op Zoom	
Stadsboerderij Eyghentijds	Lunerkampweg	5245 NB	Rosmalen	
The Duke of Berkshire®	Hemelrijken 1	5688 GX	Oirschot	Rundvlees
VAIR Buitengewone varkens	Munnickenheide Munnikenhof 20	4844 PK	Terheijden	
VAIR Buitengewone varkens	Vlagheide 8a	4582 NM	Schijndel	

Rundveehouderij				
Rundvlees				
Naam	Straat+huisnr	postcode	Woonplaats	Andere sectoren op bedrijf
Belgisch Witblauw fokbedrijf van 't Zandeind	Zandeind 32a-34	5133 AC	Riel	
Boerderij de Rashoeve	Oude Heijningsedijk 133	4784 RD	Heijningen	
Boerderijwinkel Masseurs	Barlaqueseweg 4	4751 SB	Oud Gastel	
De Annahoeve-De Moer	Zijstraat 25	5176 NG	De Moer	
De Dobbelhoeve	Molenhoefstraat 18	5071 RM	Udenhout	
De Regte Heijden	Oude Tilburgsebaan 12a	5133 BE	Riel	Zuivel en eieren
De Walhoeve	Hoge Wal 15	5022 KH	Tilburg/ Goirle	
Fam. Heeren	Genzenweg 4	5409 TL	Odiliapeel	Kalsvlees
Hazelbroek Hoeve	Rondweg 11a	5825 HT	Overloon	
Herberg Buitenman	Buitenman 2	5094 EJ	Lage Mierde	Varkensvlees en eieren
Hoeve het Laag	Bredaseweg 38	4891 SJ	Rijsbergen	Varkensvlees
Kempenvlees	De Luther 23	5095 AC	Hooge Mierde	
Limousin & Kwekerij M. Vromans BV	Quirijnstokstraat 15	5012 TC	Tilburg	
Maas	Bruggerhuizen 2b	5595 XA	Heeze-Leende	
Runvleesboerderij van der Vrande v.o.f.	Rooije-Hoefsedijk 90	5421 XP	Gemert	
Slachterij Havermans	Scheerbierstraat 3a	4845 PL	Wagenberg	Varkensvlees
t Boschend	Scheerbiesstraat 6	4845 PL	Wagenberg	
t Schop	Esbeekseweg 2	5081 ED	Hilvarenbeek	
The Duke of Angus® (Aberdeen Angus van Walnoot & Wilg	Hemelrijken 1	5688 GX	Oirschot	Varkensvlees
Van Elteren	Kerkstraat 4	4751 NH	Oud Gastel	
Vleesboerderij Polsdonk	Polsdonken 3	5688 LE	Oirschot	
www.hetvleespakket.nl	Hoodonksestraat 1b	5275 HV	Den Dungen	

Rundveehouderij				
Kalfsvlees				
Naam	Straat+huisnr	postcode	Woonplaats	Andere sectoren op bedrijf
Fam. Heeren	Ganzenweg 4	5409 TL	Odiliapeel	Rundvlees

Rundveehouderij				
Zuivel				
Naam	Straat+huisnr	postcode	Woonplaats	Andere sectoren op bedrijf
Ambachtshoeve	Luijten Ambachtstraat 27	4944 AS	Raamsdonk	
Cleefshoeve Ijsboerderij	Berkenvenseweg 2	5473 NN	Heeswijk-Dinther	
De Regte Heijden	Oude Tilburgsebaan 12a	5133 BE	Riel	Zuivel en eieren
Genneper Hoeve	Tongelreepad 1	5644 RZ	Eindhoven	
Ijsboerderij Heidehoeve	Hoge Bremberg 33	4873 LD	Etten-Leur	
Kaasboerderij de Hooiberg	Bredasebaan 18	5531 NB	Bladel	
Kaasboerderij de Leydaeler	Beeksedijk 16	5051 PS	Goirle	
Kaasboerderij de Ruurhoeve	Domineepad 7	5528 NC	Hoogeloon	
Kaasboerderij de Zuidgeest	Zandven 68b	4625 DJ	Bergen op Zoom	
Kaasboerderij Ossenblok	Waterstraat 13	4714 RM	Sprundel	
Kaasboerderij 't Bosch	Wagenbergsestraat 2	4921 XV	Made	
Qarc	Ten Vorstel 3	5531 ND	Bladel	
Zuivelboerderij de Kern	Overstortweg 7	5151 AD	Drunen	

Geitenhouderij				
Zuivel				
Naam	Straat+huisnr	postcode	Woonplaats	Andere sectoren op bedrijf
Boerderij Saanenhoef	Somerenseweg 39a	5591 JV	Heeze	

Schapenhouderij				
Schapenzuivel				
Naam	Straat+huisnr	postcode	Woonplaats	Andere sectoren op bedrijf
De Schaepsdyck	Langenbergseweg 18	5126 PX	Gilze	
Schapenmelkbedrijf Cabrita	Achterste Heistraat 13	5091 JB	Oost- West- en Middelbeers	

Schapenvlees				
Naam	Straat+huisnr	postcode	Woonplaats	Andere sectoren op bedrijf
Hoeve lange vonder	Vonderweg-Oost 4	5741 TN	Beek en Donk	
Oh so good	Groenedijk 5	4651 VS	Steenbergen (Welberg)	Varkensvlees en pluimveevlees
Hoeve de Mertel	Biezenmortelsestraat 8	5074 PD	Biezenmortel	Wol
Schapenheld	Goorstraat 6	5051 DH	Goirle	
Schapenhouderij Rob Adriaans	Doolstraat 7	5641 JL	Eindhoven	

Pluimveehouderij				
Zuivel				
Naam	Straat+huisnr	postcode	Woonplaats	Andere sectoren op bedrijf
Boerderij Kapteijns	Beerseweg 6	5087 TP	Diessen	
Oh so good	Groenedijk 5	4651 VS	Steenbergen (Welberg)	Varkens- en lamsvlees
Poule Den Dungen	Hooidonksestraat 11	5275 HV	Den Dungen	
VOF Walnoothoeve(n)	Oude Bredasepostbaan 17	4741 SM	Hoeven	

Eieren				
Naam	Straat+huisnr	postcode	Woonplaats	Andere sectoren op bedrijf
Boerderij de Schoffel	Mijlstraat 34	5281 LL	Boxtel	
De Regte Heijden	Oude Tilburgsebaan 12a	5133 BE	Riel	Zuivel en rundvlees
Fladderfarm Mobiel B.V., Het Groene Woud Ei	Nieuwe dijk 24	5688 LK	Oirschot	
Lekker'nei	Spoordonkseweg 144a	5688 SR	Oirschot	
Thijs Eieren	Peelweg 18	5712 SZ	Someren	
Van der Vrande, Vrije Heerlijkheid eieren	Hoeven 2	5763 AB	Milheeze	

13

- ¹³ www.boerderijzuivel.nl
- www.lekkersdichtbij.nl
- www.meatyourown.nl
- www.productenvandeboer.com
- www.regiovlees.nl

Bijlage 6 Aantal veehouderijbedrijven met activiteit verbreding

Bedrijfstypen	(Meerdere items)										
	Noord-Brabant (PV)										
Regio's	(Meerdere items)										
	Noord-Brabant (PV)										
	Jaar										
Item	1998	1999	2003	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2013	2016
Totaal aantal landbouwbedrijven	11.576	11.192	9.347	9.078	8.536	8.325	8.078	7.884	7.528	7.081	5.711
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer	214	319	1.792	760	333	137	154	220	280	249	197
Agrarische kinderopvang	0	0	0	0	0	0	6	17	19	25	17
Agrotoerisme	263	195	230	261	228	189	209	278	282	259	139
Aquacultuur	0	0	18	10	1	3	2	4	3	3	1
Boerderij educatie	0	0	0	0	0	0	12	74	77	80	59
Energieproductie, levering aan derden	0	0	0	0	0	0	0	17	29	63	52
Loonwerk voor derden	0	0	279	157	94	65	64	161	174	181	158
Stalling van goederen of dieren	0	215	429	311	252	191	230	324	356	299	186
Verkoop aan huis	203	198	283	282	159	150	135	180	186	177	150
Verwerking landbouwproducten	49	61	76	70	50	49	39	51	59	56	40
Zorglandbouw	24	40	40	62	71	68	75	103	104	107	77
Opbrengst minder dan 10%	0	0	0	0	0	157	178	192	196	225	227
Opbrengst 10 - 50 %	0	0	0	0	0	104	90	81	72	52	59
Opbrengst meer dan 50%	0	0	0	0	0	39	32	27	32	23	14

Bijlage 7. Verdeling aantal bedrijven over 4 afslagen

Rotonde Noord-Brabant

Bedrijven Absoluut

Bedrijven	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	dDefinitie
Veehouderijen	10.956	10.429	9.839	9.347	9.143	9.078	8.746	8.536	8.325	8.078	7.884	7.528	7.313	7.081	6.865	6.577	5.711	-728
-/- hoofdtak edelpelsdieren	80	80	80	80	77	77	74	73	68	69	68	66	66	66	67	67	63	
-/- hoofdtak paardenhouderij	869	904	955	1.070	1.068	1.081	1.012	961	984	1.027	912	808	827	755	727	615	323	
Rotonde-veehouderijen	10.007	9.445	8.804	8.197	7.998	7.920	7.660	7.502	7.273	6.982	6.904	6.654	6.420	6.260	6.071	5.895	5.325	-440
Stoppers		562	641	607	199	78	260	158	229	291	78	250	234	160	189	176	570	
Niche	284	309	334	359	356	352	281	209	199	174	231	245	239	233	219	204	190	
EU-kwaliteitsmarkt	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	772
Hoofdtak melkvee	3.342	3.206	3.000	2.885	2.847	2.784	2.671	2.566	2.525	2.490	2.425	2.386	2.309	2.326	2.298	2.247	2.233	
Wereldmarkt*	6.381	5.368	4.829	4.346	4.597	4.706	4.449	4.569	4.320	4.027	4.170	3.773	3.638	3.541	3.365	3.268		

Figuur 5 Totaal aantal veehouderijen en verdeling aantal veehouderijen in Noord-Brabant over 4 afslagen in periode 2000-2016. *Let op!: In de jaren voor 2016 ontbreekt het aantal deelnemende ondernemingen aan de afslag 'EU-kwaliteitsmarkt' omdat deze gegevens niet zijn onderzocht. Om deze reden geeft de balk 'Wereldmarkt in de periode 2000-2015 een som van het aantal deelnemers aan de afslagen 'Wereldmarkt' en 'EU-kwaliteitsmarkt'.

15

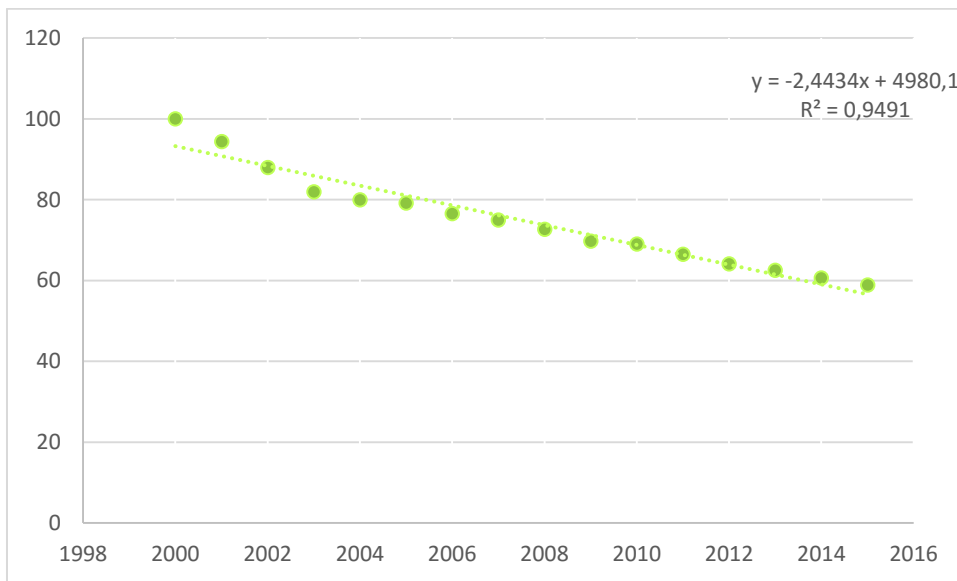
Toelichting extrapolatie aantal stoppende bedrijven.

Volgens CBS zijn er 570 minder veehouderijen (minus edelpelsdier- en paardenhouderijen) in 2016 dan in 2015. Dit is inclusief het aantal ondernemingen die door de definitie aanpassing door CBS niet meer meegerekend worden als onderneming.

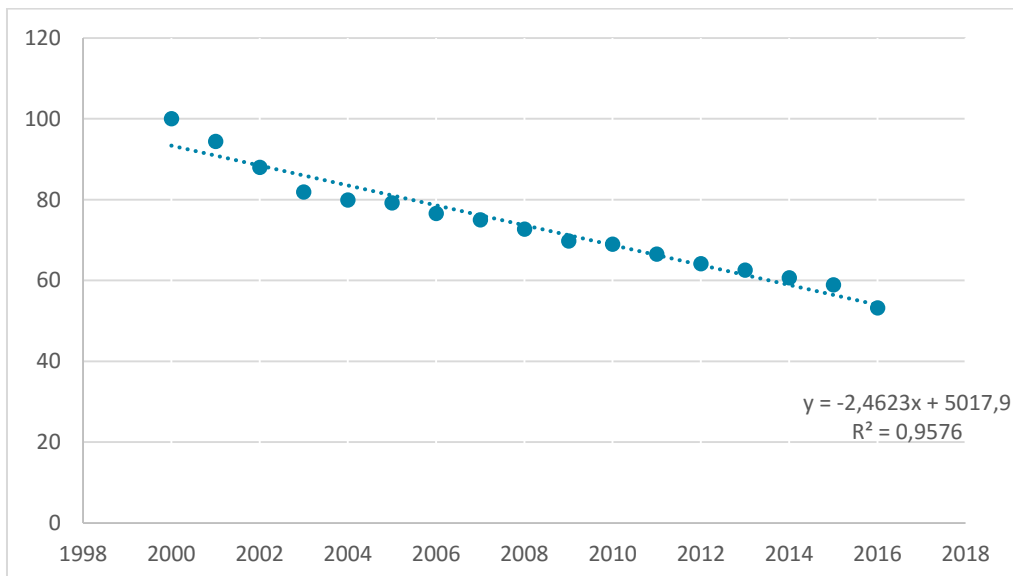
Door de definitie aanpassing ontstaat er een piek in het aantal gestopte bedrijven ten opzichte van andere jaren. Er is een extrapolatie uit gevoerd om een aantal ondernemingen te krijgen wat dicht bij het daadwerkelijke aantal gestopte bedrijven ligt.

¹⁵ De tabel is een samenstelling van de tabellen in bijlage 1, 3 en 8 van dit rapport en <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80780NED&D1=419-576&D2=0,15&D3=a&HDR=G1,G2&STB=T&VW=T>

Figuur 6 geeft het procentueel verloop weer van het aantal stoppende veehouderijbedrijven in Noord-Brabant minus de edelpelsdieren- en paardenhouderijen in de periode van 2000-2015. De jaarmutatatie is het aantal bedrijven wat gemiddeld genomen jaarlijks verdwijnt. In de periode van 2000-2015 verdween jaarlijks gemiddeld 2,44% van de bedrijven. Figuur 7 geeft het procentueel verloop weer van het aantal stoppende veehouderijbedrijven in Noord-Brabant minus de edelpelsdieren- en paardenhouderijen in de periode van 2000-2016. Het jaar 2016 is bepaald door extrapolatie.

Figuur 6 Grafiek % verloop aantal veehouderijen Noord-Brabant 2000-2015

Figuur 7 Grafiek % verloop aantal veehouderijen Noord-Brabant 2000-2016. Jaar 2016 is bepaald d.m.v. extrapolatie.

Bijlage 8 Aantal edelpelsdieren- en Paard&ponyhouderijen

Landbouwtelling; veehouderij Noord-Brabant, 2000 - 2016.

Provincie: Noord-Brabant jaar	# bedrijven	
	met Edelpelsdieren	PaardenPonybedrijven
2000	80	869
2001	80	904
2002	80	955
2003	80	1070
2004	77	1068
2005	77	1081
2006	74	1012
2007	73	961
2008	68	984
2009	69	1027
2010	68	912
2011	66	808
2012	66	827
2013	66	755
2014	67	727
2015	67	615
2016	63	323

16

Bijlage 9 Definiering CBS gegevens

Hierna is nadere info beschreven over de gebruikte gegevens van het CBS:

De gegevens voor deze tabellen komen uit de landbouwtelling. De landbouwtelling maakt deel uit van de gecombineerde opgave, die onder meer gebruikt wordt voor de uitvoering van het landbouwbeleid en handhaving van de Meststoffenwet.

Met ingang van 2016 wordt voor de afbakening van de Landbouwtelling gebruik gemaakt van informatie uit het Handelsregister. Inschrijving in het Handelsregister met een agrarische SBI (Standaard BedrijfsIndeling) is leidend bij de bepaling of er sprake is van een landbouwbedrijf. Met deze afbakening wordt zo nauw mogelijk aangesloten bij de statistische verordeningen van Eurostat en de (Nederlandse) implementatie van het begrip 'actieve landbouwer' uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB).

De afbakening van de Landbouwtelling op basis van informatie uit het Handelsregister heeft vooral invloed op het totale aantal bedrijven, hier treedt een duidelijke trendbreuk op. Gezien de omvang en het soort bedrijven dat bij de nieuwe afbakening wordt uitgesloten (zoals maneges, kinderboerderijen en natuurbeheer organisaties) is de invloed op de verbredingscijfers beperkt. Met ingang van 2010 wordt een nieuwe norm voor de economische omvang van bedrijven en een nieuwe bedrijfstypering gehanteerd. Tot en met 2009 werd de economische omvang van agrarische bedrijven uitgedrukt in NGE (Nederlandse Grootte-Eenheid). Met ingang van 2010 is dit vervangen door SO (Standaard Opbrengst). Hierdoor wijzigt de ondergrens voor opname van bedrijven in de publicatie van de Landbouwtelling van 3 nge in 3000 euro SO. Voor vergelijkbaarheid in de tijd zijn de gegevens van 2000 tot en met 2009 herberekend op basis van SO-normen en -indelingen. SO-normen worden om de drie jaar geactualiseerd. De meest recente actualisatie vond plaats in 2016; bij de herberekening zijn de SO-normen uit 2010 gehanteerd.¹⁷

---

¹⁷ Bron: CBS